

БАНКІВСЬКИЙ ПРОДУКТ: СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ

У статті розкривається зміст банківського продукту, відображається взаємозв'язок між економічними категоріями «банківський продукт», «банківська послуга» та «банківська операція», розглядаються особливості і склад банківського продукту як результату діяльності банківської установи.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: банківський продукт, банківська послуга, банківська операція

У сучасній науковій та популярній економічній літературі багато уваги експертів приділяється дослідженню банківських продуктів, а саме їх впливу на розширене відтворення, зростання економіки України, підвищення рівня добробуту громадян, вирішення гострих соціальних проблем, підвищення рівня цін у країні, покращення інвестиційного клімату тощо.

Керівництво банківських установ постає перед проблемами, що стосуються розробки та впровадження нових ефективних банківських продуктів, розширення асортименту банківських послуг, зменшення витрат на здійснення операцій, розкриття правдивої інформації щодо умов надання банківських послуг, реінжинірингу існуючих банківських продуктів, організації ефективного продажу послуг тощо.

Таким чином, серед науковців, економістів та банківських спеціалістів дуже часто використовуються такі поняття, як «банківський продукт», «банківська послуга», «банківська операція». В той час як перед пересічним читачем постає багато питань щодо визначення цих економічних категорій, серед яких варто виокремити наступні: «Чи є ці економічні поняття тотожними?», «Які з категорій є більш загальними, а які — більш одиничними?», «Якої економічної категорії стосується та чи інша проблема?» тощо.

Відповідно, у даній статті ми спробуємо визначити специфіку цих економічних категорій, охарактеризувати їх взаємозв'язок та виокремити особливості «банківського продукту», адже, на нашу

думку, це дозволить покращити розуміння банківської діяльності не тільки в окремого читача, а й у науковців та банківських спеціалістів.

Так, у законодавстві України визначення банківського продукту наводиться у нормативних документах Національного банку України, зокрема у «Положенні про організацію операційної діяльності», згідно якого під банківським продуктом варто розуміти стандартизовану процедуру, що забезпечує виконання операцій, згрупованих за деякими типами та ознаками. При цьому банківська операція визначається як дія, що призводить до зміни фінансового стану банківської установи, вираженою на його рахунках [1]. Таким чином, під банківським продуктом можна розглядати систему взаємопов'язаних банківських операцій, орієнтованих по формі на особливості потреб клієнтів банку, що є внутрішні погоджені за змістом з потенційними можливостями банківської установи.

Визначення «банківської операції» та «банківських послуг» також можна знайти у Законі України «Про банки і банківську діяльність». Так зокрема у Ст. 47 «Банківські операції», яка дає перелік можливих дій банку на фінансовому ринку, наводяться поняття «операції» та «угоди», серед яких знаходять своє місце і послуги [2]. Національний банк України, ліцензуючи комерційні банки та видаючи їм письмові дозволи, також наводить банківські операції та послуги єдиним списком, об'єднуючи їх під назвою «операції» [6]. Це, на нашу думку, суперечить економічній логіці, адже під «операцією», як правило, розуміється внутрішні процеси діяльності організації, у даному випадку — банківської установи, тоді як під «послугою» — її результат для клієнта банку.

У західній економічній літературі під продукцією банку зазвичай розуміють сукупність операцій та послуг, що виконує банк, та відповідних заходів, направлених на вдосконалення умов бізнесу. Тобто у категорії «банківський продукт» об'єднується мета — задоволення зовнішнього попиту та внутрішньобанківські методи її досягнення [4]. Проте й це визначення є досить суперечливим, адже вдосконалення умов діяльності банківської установи є радше «продуктом» для самого банку, ніж для клієнта.

Згідно поглядів російських вчених, зокрема Поліни Семікової, під банківським продуктом варто розуміти матеріально оформлену частину банківської послуги (картка, ощадна книжка, дорожній чек, електронний гаманець тощо). Але, на нашу думку, таке визначення не відповідає дійсності, адже зводиться лише до матеріального аспекту обслуговування клієнтів. Професор Мас-

ленчиков розглядає модель категорій «банківський продукт», «банківська послуга», «банківська операція» як послідовні етапи бізнес-процесу. При цьому банківський продукт — це спосіб надання послуг, комплекс процедур, що об'єднані у певний регламент. Банківська операція — це форма практичної реалізації банківського продукту, а банківська послуга — її результат, задоволення попиту клієнта [5].

У вітчизняній науковій літературі, на жаль, немає однозначного тлумачення категорії «банківський продукт». Олена Брегеда розглядає поняття «банківський продукт» з економічного погляду. На її думку, банківський продукт, як і звичайний продукт матеріальної сфери виробництва, складається з накопиченої (перенесеної) та доданої вартості. Накопичена вартість у такому продукті — це сировина, матеріали, основні засоби, що переносять свою вартість на продукцію повністю або у вигляді амортизації. У банківській справі накопичена вартість становить залучені кошти, за які банк, як правило, сплачує проценти. Водночас, ці ресурси створені переважно в небанківському секторі. Навіть банківський капітал належить переважно фізичним та юридичним особам, які є самостійними економічними суб'єктами щодо банку. Додана вартість створюється працею людей, задіяних у виготовленні певного продукту. В банківській сфері додана вартість створюється працівниками банків і має вигляд банківських комісій та процентної маржі [9].

Є. Ф. Жуков у книзі «Менеджмент і маркетинг у банках» пропонує таке визначення: банківський продукт — це конкретний банківський документ (або свідоцтво), який виробляється банком для обслуговування клієнта та проведення операцій. Це може бути чек, вексель, банківський процент. Банківська послуга є банківською операцією з обслуговування клієнта [7]. Проте у наведеному підході категорія «банківський продукт» розглядається у вузькому ракурсі та зводиться лише до банківських розрахункових документів, наприклад, платіжного доручення, що збіднює сутність банківського продукту.

Були спроби звести банківський продукт до створення банками додаткової маси платіжних засобів через механізм мультиплікації. Проте, на думку М. І. Савлука, такий підхід є хибним, оскільки не враховує принципової відмінності між грошами і негрошовими благами, що є продуктами діяльності виробничих (небанківських) фірм. Тому буде грубою помилкою додавати до обсягу ВВП, створеного у виробничій сфері, суму грошей, вироблених банками в процесі їхньої діяльності. А без цього немає підстав

визнавати за банками участь у створенні додаткової вартості, у збільшенні ВВП, тобто говорити про їхню продуктивну діяльність. Більш логічним є трактування банківського продукту як сукупності послуг, які надають банки своїм клієнтам, та обсягу грошей, створених банками в процесі їх обслуговування [3]. З вченим погоджується Олександр Дзюблюк, який вважає, що головним продуктом комерційного банку є різноманітні послуги у вигляді надання кредитів, здійснення розрахунків, управління майном та цінностями, надання гарантій, поручительств, консультацій тощо. Специфіка функціонування банківських установ полягає в тому, що їхнім продуктом є, з одного боку, надання різноманітних послуг шляхом проведення активних, пасивних і комісійно-посередницьких операцій, а з другого — створення безготівкових платіжних засобів, що значною мірою є результатом тих самих операцій [8].

Проте, на нашу думку, це визначення є надто розширеним, адже на кількість грошей у країні в більшій мірі впливає Центральний банк, а електронні гроші створюються не окремим банком, а всією банківською системою завдяки механізму грошово-кредитного мультиплікатора. Відповідно, включення до визначення безготівкових платіжних засобів, що створюються банківською системою у процесі депозитної емісії на основі надання позик клієнтам і проведення розрахунків, є хибним.

Цікавим є визначення банківського продукту зі сторони технологічного циклу розроблення і впровадження, де під економічною категорією «банківський продукт» варто розуміти стандартизовану сукупність процедур, спрямовану на задоволення потреб клієнтів банку та отримання доходу банком від його реалізації. Відповідно, вони поділяються на базові, модифіковані та складні:

- базовий банківський продукт — затверджений стандартний банківський продукт з можливістю його подальшої модифікації (наприклад, депозитний вклад може відкриватись як фізичним, так і юридичним особам за різними схемами нарахування відсотків — простою або складною, з різною періодичністю сплати відсотків (щомісячна, щоквартальна, в кінці строку дії депозиту), з різними можливостями (поповнення, авансової виплати тощо);

- модифікований банківський продукт — базовий банківський продукт із вже існуючими модифікаціями, які є його невід'ємною складовою;

- складний банківський продукт — сукупність затверджених базових і/або модифікованих банківських продуктів (наприклад,

реалізація та обслуговування міжнародних кредитних пластикових карток під заставу виробів з дорогоцінних металів) [10].

Проте, на нашу думку, таке визначення є надто обмеженим, адже є одностороннім та не показує взаємозв'язок між економічними категоріями: «банківський продукт», «банківська послуга» та «операція».

Таким чином, можна зробити висновок, що в науковій теорії не існує єдиного погляду щодо визначення банківського продукту. На нашу думку, банківський продукт є результатом діяльності банківської установи. Складову банківського продукту становлять різноманітні операції, що здійснюються комерційними банками: кредитні, депозитні, розрахункові, касові, інвестиційні, трастові, валютні, консультаційні та ін. При цьому для з'ясування суті й специфіки банківського продукту важливо вивести чіткі термінологічні формулювання. Зовнішнім результатом банківської діяльності є саме надання послуг клієнтам. Із цією метою банки здійснюють операції різних видів. Інакше кажучи, власне «послуги» є кінцевим результатом, готовим продуктом банку, тоді як «операції» — це його виробничий процес. Таким чином, банківські операції є внутрішньою сутністю банківських продуктів, у той самий час, як їм протидіють банківські послуги, які є реалізованими банківськими операціями, що задовольнили відповідний попит.

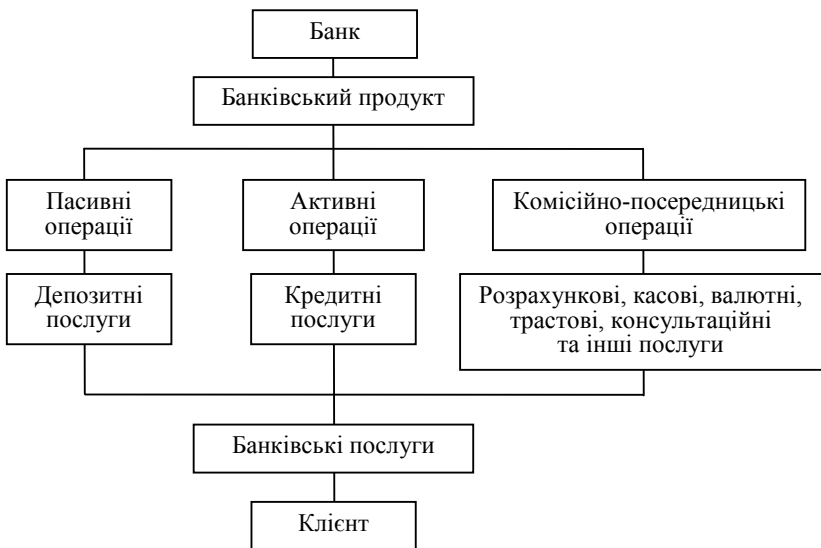

Рис. 1. Сутність банківського продукту

Щоправда, існує й кілька винятків. Так, пасивні операції банківської установи, що проводяться з метою формування власного капіталу, а також деякі інвестиційні операції, наприклад придбання будівель, необхідних для обслуговування клієнтів, не можна вважати банківським продуктом. Це швидше послуги банківської установи самій собі. У першому випадку вони відображають залучення капіталу, а в другому — його реалізацію.

Банківським продуктам як послугам властиві унікальні особливості, які відрізняють їх від товарів. Так Олена Брегеда виділяє такі особливості банківських продуктів порівняно з іншими продуктами матеріальної сфери виробництва:

- банківські продукти не набувають безпосереднього матеріального втілення у традиційному розумінні (продукція промисловості, сільського господарства);
- відносини з банком мають переважно довгостроковий характер (відкриття рахунків, надання кредитів);
- нерозривність процесу виготовлення та використання банківського продукту;
- оперування з грошима у різних формах — готівкові, безготівкові гроші [9].

Оскільки кінцевим результатом банківських продуктів є банківські послуги, то банківським продуктам характерні всі ознаки послуг. Їх ще можна назвати «чотири Н-послуги». Це невідчутність, невіддільність, непостійність якості, незбереженість.

Невідчутність банківського продукту означає, що його не може бути продемонстровано, його не можна побачити, скуштувати, почути або понюхати, транспортувати, його неможливо придбати наперед. Тому, оскільки немає відчутних характеристик банківського продукту до початку його покупки, ступінь невизначеності зростає.

Невіддільність банківського продукту означає, що його неможливо відокремити від джерела його здійснення, незалежно від того, надає банківський продукт машина (наприклад, банкомат) чи людина. Контакт зі споживачем часто розглядається як невіддільна частина надання банківського продукту.

Непостійність якості. Банківські продукти є нестандартними і дуже різноманітними. Залежно від банківської установи, від часу і місця надання банківських послуг їхня якість коливається в широких межах. Оскільки банківські продукти пов'язані з людьми, які їх надають, можна говорити про широкий діапазон якості. Спеціалісти банку не однаковою мірою здібні й талановиті, вони відрізняються ставленням до виконання своїх обов'язків, тому якість

обслуговування буде різною в кожному відділенні банку, незважаючи на єдину технологію продажу банківського продукту.

Незбереженість. Банківські продукти неможливо виробляти наперед та зберігати з метою подальшої реалізації: немає споживача продукту — немає самого продукту. Це зумовлюється попередньою характеристикою банківського продукту — невіддільністю: виробництво і споживання відбуваються одночасно.

Отже, можна зробити висновок, що в законодавстві України та в економічній теорії не має єдиної думки щодо визначення банківського продукту. Існують як дуже обмежені погляди, коли під банківським продуктом розуміється лише матеріально оформлена частина банківської послуги, наприклад, картка, так і занадто розширені, коли до банківського продукту включають електронні гроші, що створюються банківською системою внаслідок механізму грошово-кредитного мультиплікатора. Тоді як, на нашу думку, банківський продукт є результатом діяльності банківської установи, а складову банківського продукту становлять різноманітні операції, при цьому зовнішнім результатом банківської діяльності є саме надання послуг клієнтам. Саме «послуги» є готовим продуктом банку, тоді як «операції» — це його виробничий процес. Таким чином, банківські операції є внутрішньою сутністю банківських продуктів, у той самий час, як їм протидіють банківські послуги, які є реалізованими банківськими операціями, що задовольнили відповідний попит, характер протидії яких і може бути досліджено у майбутньому. Оскільки кінцевим результатом банківських продуктів є банківські послуги, то для перших характерні всі ознаки послуг: невідчутність, невіддільність, непостійність якості, незбереженість.

Література

1. «Положення про організацію операційної діяльності в банках України»: Затверджене постановою Правління Національного банку України від 18.06.2003 № 254.

2. Закон України «Про банки та банківську діяльність»: Затверджений Верховною Радою України від 07.12.2000 № 2121-III.

3. Савлук М. І., Мороз А. М., Лазенко І. М. та ін. Гроші та кредит: Підручник. — 4-те вид., перероб. і доп.; За заг. ред. М. І. Савлука. — К.: КНЕУ, 2006. — 741 с.

4. Справочник банкира / Под. ред. Уткина Э. А. — М.: Ассоциация авторов и издателей «Тандем». ЭКМОС, 1998. — 432 с.

5. Масленчиков Ю. С. Финансовый менеджмент в коммерческом банке: Фундаментальный анализ. — М.: Перспектива, 1996. — 192 с.

6. Семикова П. Банковские инновации и новый банковский продукт // Банковские технологии. — 2002. — № 11 (84). — С. 42—47.

7. Менеджмент и маркетинг в банках / Под ред. Е. Ф. Жукова. — М.: Банки и биржи, 1997. — 192 с.

8. Дзюблук О. До питання про суть комерційного банку і специфіку банківського продукту // Вісник НБУ. — 1999, Квітень. — № 4 (38). — С. 60—62.

9. Брегеда О. Послуги як продукт банківської діяльності // Банківська справа. — 2003. — № 6 (54). — С. 73—78.

10. Мазур О. А., Богун А. М. Організаційно-методичні рекомендації щодо формування та визначення собівартості банківського продукту // Аудитор України. — 2005. — № 16 (78). — С. 16—19.

Стаття надійшла до редакції 20.12.2007

УДК 519.866:658

А. О. Черненко, аспірантка
кафедри інформаційних систем в економіці,
КНЕУ імені Вадима Гетьмана

ПІДХОДИ ДО ВИБОРУ МОДЕЛЕЙ ДЛЯ АВТОМАТИЗАЦІЇ АНАЛІЗУ ФІНАНСОВО- ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

У статті розглянуто узагальнену схему аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства, проаналізовано основні моделі аналізу фінансово-господарської діяльності та зроблені висновки щодо можливості застосування існуючих методик та моделей у сучасних умовах розвитку економіки України.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: фінансово-господарська діяльність, фінансовий стан, аналіз фінансово-господарської діяльності, модель, модель фінансового аналізу, банкрутство, прогнозування банкрутства.

Аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства — це обов'язкова складова фінансового менеджменту компанії. Завданням такого аналізу є визначити, яке теперішнє становище підприємства, які параметри його роботи є допустимими, а які ж — являються незадовільними. Серед основних проблем фінансово-господарської діяльності, із якими стикається будь-яке підприємство [6], є дефіцит грошових засобів, низька платоспроможність;